

"O'QUVCHILARNI MA'NAVY AXLOQIY TARBIYALASHDA OILA TARBIYASI"

Navoiy Davlat Pedagogika Instituti Tarix Fakulteti Tarix O'qitish Metodikasi Yo'nalishi

4ta-guruh talabasi

Temirov Asilbek Davlat o'g'li

Annotatsiya ; *Ushbu maqolalari asli tarbiya oiladan boshlanishi tarbiya tub ildizi ota ona ekanligi , farzand ota onasidan o'rnak olishga harakat qilishi o'quvchilarni ma'naviy axloqiy tarbiyalash bilim yurtida ,maktablarda va shu kabi ilm ulashadigan dargohlariga juda hamohangligi tarbiyani shakllantirishda juda ustuvor vazifani bajaradi.*

Аннотация; *эти статьи исходное воспитание начинается с семьи воспитание коренных корней является родительским , ребенок старается брать пример с отца духовно-нравственное воспитание учащихся очень гармонично сочетается с учебными заведениями ,школами и аналогичными учебными заведениями.*

Annotation ; *the fact that these articles are the beginning of the original upbringing of the family that the mother of the root of upbringing is a father ,that the child tries to follow the example of the father of spiritual moral education of students in the country of knowledge, in schools and in the fields of knowledge associated with such science is a very priority in*

Ma'naviy-axloqiy tarbiya va unga qo'yiladigan talablar bu jamiyatda ma'lum ijtimoiy-axloqiy talablarga mos axloqiy xizmatlarni shakllantirish maqsadida o'quvchilar ongi, hissiyotlari hamda xulqiga muvofiq va tizimli ta'sir etishdir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilar ma'naviy-axloqiy ongi shakllantirish.
2. Ularda ma'naviy-axloqiy xis-tuyg'ularni tarbiyalash va rivojlantirish.
3. O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy xulq-atvor ko'nikma va odatlarini tarkib toptirish.

Shuningdek, o'quvchida ma'naviy-axloqiy xislatlarni shakllantirishga nisbatan ehtiyoj bo'lishi shart. Demak, ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish jarayonida uyushtiriluvchi tadbirlar xulq-odobga doir xatti-harakatlar zanjiridan iborat bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy xatti-harakatlar esa o'quvchi tomonidan axloqiy me'yor va tamoyillar mohiyatini o'rganish, ularni anglab etishdan iboratdir. Insonning taqdiri, kelajak hayotidagi yutuqlari yoki muvaffaqiyatsizligi, baxtli yoki baxtsizligi, kasb tanlashi, hattoki kayfiyati, uning oilaviy muhiti bilan bog'liqdir. Oilaning taqdiri esa insonning o'ziga bog'liq. Jamiyatning ma'naviy qiyofasi oilalarning qandayligiga bog'liqligi azaliy haqiqat. Chunki, oila jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy bo'g'ini, kichik bir vakili bo'lib, aynan oila zaminida xalqimizning bugungi kuni va kelajagi bunyod etiladi. Agar oilada tartib-intizom bo'lsa, uning a'zolari shu xislatlarini xizmat jarayoniga ko'chiradi va ijtimoiy mehnat faoliyatlarida qo'llaydilar. Bu esa, ularning o'z xizmat vazifalarini yuksak darajada bajarishlariga sabab bo'ladi.

Oila bu odobi axloq, xushmuomlalik, mehnatsevarlik asosida qurilgan bo'lishi, insonlar o'rtasidagi munosabat va muloqotlarda o'ta muhim va shaxsning fe'l-atvori, yurish-turishida alohida ahamiyat kasb etadi. Agar oila o'z farzandini Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalasa, bu his-tuyg'u unga butun hayoti davomida hamroh bo'ladi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev "Zamonaviy

bilim va ko‘nikmalarga ega, mamlakatning munosib kelajagi uchun javobgarlikni o‘z zimmasiga ola biladigan barkamol, maqsadga intiluvchan va serg‘ayrat yoshlarni tarbiyalash mamlakatni barqaror va ildam rivojlantirishning eng muhim shartidir[1],” – degan edi. Sharq mutafakkirlari merosida ta’lim-tarbiya, xususan, oilaviy tarbiya masalalariga keng o‘rin berilgan. Ular bolalarni tarbiyalashni jamiyat taqdirini, millatning kelajagini belgilaydigan asosiy mezon deb hisoblaganlar. Ularning pedagogik qarashlari zahirida ijtimoiy ideal sifatida komil inson g‘oyasi yotadi.

Ular tarbiyada ijtimoiy va biologik tomonlarning o‘zaro munosabati haqida to‘xtalib, tarbiyada irsiyat va muhit ta’siri birdek ekanligi, tan va ruh sog‘lomligining birligi kabi masalalarni o‘rtaga tashlaydilar.

Ularning aqliy, mehnat, axloqiy, estetik va jismoniy tarbiyaning birligi hamda ularni amalga oshirish yo‘llari haqidagi va oilada bolalar tarbiyasi haqidagi fikrlari mazkur muammolarning ko‘pgina jihatlarini qamrab oladi va ular muayyan tarbiyashunoslik bo‘yicha qarashlar tizimini tashkil etadi. Ana shunday durdona asarlardan biri A.Fitratning “Oila” asaridir.

Jumladan, A.Fitrat o‘zining mazkur asarida farzand tarbiyasida aqliy tarbiya, badan tarbiya va axloqiy tarbiyaning o‘rni muhimligini ta’kidlaydi[2]. Mazkur uchta tarbiyaning eng muhimi axloqiy tarbiya hisoblanadi. O‘zingiz xohlaganingizcha bolangizning aqliy va badan tarbiyasi bilan mashg‘ul bo‘lishingiz mumkin va qo‘lingizdan kelguncha uni dono va baquvvat qiling[3]. Lekin axloqiy tarbiya talab darajasida bo‘lmasa, aqli va jismoniy kuchini o‘zi yoki atrofdagilar zarariga ishlatadi. Binobarin, bolaning aqliy va jismoniy tarbiyasi samarasiz qolmasligi uchun farzandning axloqiy tarbiyasi bilan jiddiy shug‘ullanib ko‘p harakat qilish lozimligini ta’kidlaydi, – A.Fitrat. Axloqiy tarbiya – odam axloqini kamolga yetkazish demakdir, ya’ni odamni shunday tarbiya qilish kerakki, fe’li va amali o‘ziga ham, boshqalarga ham foydali va manfaat keltiradigan bo‘lsin. Boshqacha aytganda, odamning fe’li va harakatida yaxshi fazilatlarini tarbiyalash demakdir. Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi yangi bosqichi oilaviy tarbiyada milliy qadriyatlardan foydalanishning zamonaviy mezonlarini o‘rtaga tashlamoqda. Bu mezonlar vatanparvarlik, milliy g‘urur, milliy ong, milliy o‘z-o‘zini anglash, milliy tafakkur, milliy tarbiya kabi tushunchalarda o‘z ifodasini topgan bo‘lib, ular tarbiya jarayonining bugungi kunda rivojlanishi uchun muayyan tarzda bir maqsadga qaratilganini ta’minlaydi[4].

Abdurauf Fitrat axloqiy tarbiyani jismoniy va aqliy tarbiyadan keyingi – uchinchi bo‘g‘in tarbiya sifatida uqtirib, u “Insonni komil, chiroyli axloq egasi, jamiyatga foydasi tegadigan a’zo qilib shakllantirish”[5], deb uni amalga oshirishning quyidagi tizimini taklif qiladi.

Bolaga hikoyatlar vositasida axloq qoidalarini tushuntirish. A.Fitrat Shayx Muslihiddin Sa’diyning (XIII asr) maslagi va hikoyatlarini tavsiya qiladi, uning “Guliston” va “Bo‘ston” asarlarida kichik hikoyatlar vositasida axloq qoidalarini bayon qiladi[6].

Tarbiyachining o‘zi ibrat bo‘lishi lozimligi. Tarbiyachining so‘zi bilan xatti-harakati uyg‘un bo‘lib, u xatti-harakati bilan barchaga ibrat, o‘rnak namuna bo‘lmog‘i lozim. Bu borada olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda “shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotida ibrat muhim o‘rin tutadi, inson fe’l-atvorini faqat pand-nasihat, dashnom va va’z aytishlar emas, balki munosabat va ibrat shakllantiradi”[7], jumladan, axloqiy ong, axloqiy xatti-harakat va axloqiy munosabat uyg‘un holda in’ikos etadi.

Yomonlarning yomonligini ko‘rsatib, yaxshilarning yaxshiligini uqtirib borishda muayyan ijtimoiy tuzum va muhitni hisobga olish, ya’ni axloqiy tarbiya real voqelik va amaliy jihatlari bilan

ma’naviy-axloqiy muhitni muayyan darajada barqarorlashtiradi. Demak, axloqiy tarbiyani ongli va maqsadli olib borish funktsionalligini ta’minlash insonda ezgu axloqni shakllantirishga asos bo‘ladi. Muayyan ma’naviy-axloqiy fazilatlarining tizimli tahlili jamiyat ma’naviy-axloqiy muhiti taraqqiyotiga rivojlantiruvchi ta’sir ko‘rsatadi. Jumladan, karamlilik – saxovat, yaxshilik, demakdir. Bu halol va pok, mehnatkash, mehribon bo‘lish va vijdon amriga bo‘ysunib yashashdir. Karamlilik ma’naviy-axloqiy poklanish, nogironlarga, yetim-yesirlarga xayri-ehson, yaxshilik qilish, ularning ko‘nglini ko‘tarish, moddiy yordam berish kabi insoniy fazilatlarini qamrab oladi. A.Fitrat uni “odamlarga yaxshilik qilib, millatni yuksaltirish”[8], deb tushuntiradi.

Sadoqat xislati huquqlarimizdan foydalanish, barcha burch va vazifalarimizni hazrati inson mavqeiga munosib bajarishni anglatadi. Sadoqat ijtimoiy axloq tizimi sifatida insonni ikki olamda baxtga yetaklovchi va ma’naviy-axloqiy omildir. “Bu dunyoda mo‘tabar, oxiratda baxtiyor bo‘lishni istaganlar, – deb yozadi A.Fitrat, – o‘zlarida sidq (sadoqat M.Q.)ni paydo qilib, doimiy odatlariga aylantirishlari kerak. Ijtimoiy aloqalarning yagona nazoratchisi sidqu sadoqatdir”[9]

Oilashunos olimlar: G.B.Shoumarov, N. Sog‘inov, E. Sattorovlar oilaning maqsadi: barkamol avlodni voyaga yetkazish va jamiyat ravnaqiga hissa qo‘shish, deb ta’kidlaydilar.

Demak, oilaning asosiy maqsadi ham ma’naviy, ham iqtisodiy jihatdan oilaviy ahvolni rivojlantirish, jamiyatga sog‘lom, aqlli, har tomonlama barkamol farzand tarbiyalash. Jamiyatdagi barcha yutuqlardan foydalangan holda, undagi illatlarni tag-tomiri bilan yo‘q qilishda faol ishtirok etish. Oila qal’a ekan, bu qal’ada bekinmashoq o‘ynamaslikni, yoshlikdan o‘yinqaroqlik, beboshlik, erkalik, beparvolik o‘rnini sezgirlik, mas’uliyat, andisha, javobgarlikni sezish kabi fazilatlar egallashi lozimligini tushunish kerak. Buning uchun o‘zimizda ma’suliyat hissi ko‘nikmasini his qilishimiz zarur.

Yosh avlodning hayotdagi ko‘p qismi oilada o‘tadi. Shu boisdan turmushning murakkab muammolari bilan oilada tanishadilar.

Oiladagi mavjud an’analar, urf-odatlar, rasm-rusmlar va marosimlarning ijobiy ta’sirida yigit-qizlar asta-sekin kamol topib boradilar. An’ana va marosimlar tarbiyaning qudratli quroliga aylanadi.

Oilaviy tarbiya ijtimoiy tarbiya bilan uzviy aloqada bo‘lsagina o‘sib kelayotgan yosh avlod farovonligini ta’minlashi mumkin. Oila tarbiyasidagi yutuqlar ota-onalarga pedagogik bilimlar berish, oilaviy tarbiya bo‘yicha tajribalar almashish, ota-onalarni tarbiyaviy ishlarga qizg‘in jalb qilishga ham bog‘liqdir. Har bir ota-ona o‘z farzandini tarbiyalash borasidagi burch va mas’uliyatlarini chuqur anglashiga bog‘liq.

Bundan tashqari normal oilaviy muhit, ota-onaning obro’si, to‘g‘ri kundalik rejim, bolani kitobga va o‘qishga, mehnat qilishga o‘z vaqtida jalb qilishlari ham muvoffaqqiyat garovidir.

Shunday qilib, oilaning jamoatchilik bilan hamkorligining o‘rni beqiyosdir.

Oilaning jamoatchilik bilan hamkorligi yaqin bo‘lgandagina sog‘lom g‘oyalar, siyosiy ong va huquqiy madaniyat, mustaqil fikrlash, iymon, e’tiqod kabi tushunchalar ravnaqiga yetishadi. Bunda mahalla, bobolar va momolar tarbiyasi demokratiya darsxonasi bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “Yoshlar – kelajagimiz” Davlat dasturi to‘g‘risida.

Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 28.06.2018 y., 06/18/5466/1527-son

[2] Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. T.: Ma’naviyat, 2000. B-83.

[3] Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. T.: Ma’naviyat, 2000. B-83.

[4] <http://muzaffar.uz/psixologiya-va-salomatlik/3494-oila-manaviy-axloqiy-tarbiya-uchogi.html>

[5] Abdurauf Fitrat. Najot yo‘li / Sh.Vohidov tarjimasini. – Toshkent: Sharq, 2001. – B.157.

[6] Qarang: K.Hoshimov va boshq. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Milliy kutubxon, 2006. – B. 145-155.

[7] Qarang: Ochilova B.M. Ajdodlar merosiga ixlosmandlik va shaxs ma’naviy-axloqiy kamoloti.: F.f.d-ri ilmiy darajasini olish uchun yozilgan Avtor....f. – Toshkent: O‘zMU, 2005. – 22 b.

[8] Qarang: Abdurauf Fitrat A. Najot yo‘li / Sh.Vohidov tarjimasini. – Toshkent: Sharq, 2001. – B.77-82.

[9] Abdurauf Fitrat. Najot yo‘li / Sh.Vohidov tarjimasini. – Toshkent: Sharq, 2001. – B.108.